

6. Vyučování a učení

Mgr. Jiří Sliacky, Ph.D.

np/nk4112 Školní pedagogika

Katedra tělesné výchovy a společenských věd (EDUC)

Hraní rolí

Existuje mnoho různých přirovnání, která přirovnávají roli učitele a žáka ve vzdělávacím procesu. Vybavíte si, nebo napadají Vás nějaké?

Učitel jako řemeslník, žák jako konstruktér svých znalostí a dovedností...

Učitel jako tvořící umělec, žák jako tabula rasa...

Učitel jako průvodce, žák jako zvědavý průzkumník...

Vyučování

- v běžném významu označuje tento pojem to, co se každodenně odehrává ve školních třídách v průběhu vyučovacích hodin
- z didaktického pohledu se jedná o činnost, spočívající v **interakci učitele a žáků**, jejíž podstatou je takové působení na žáky, aby u nich docházelo k učení

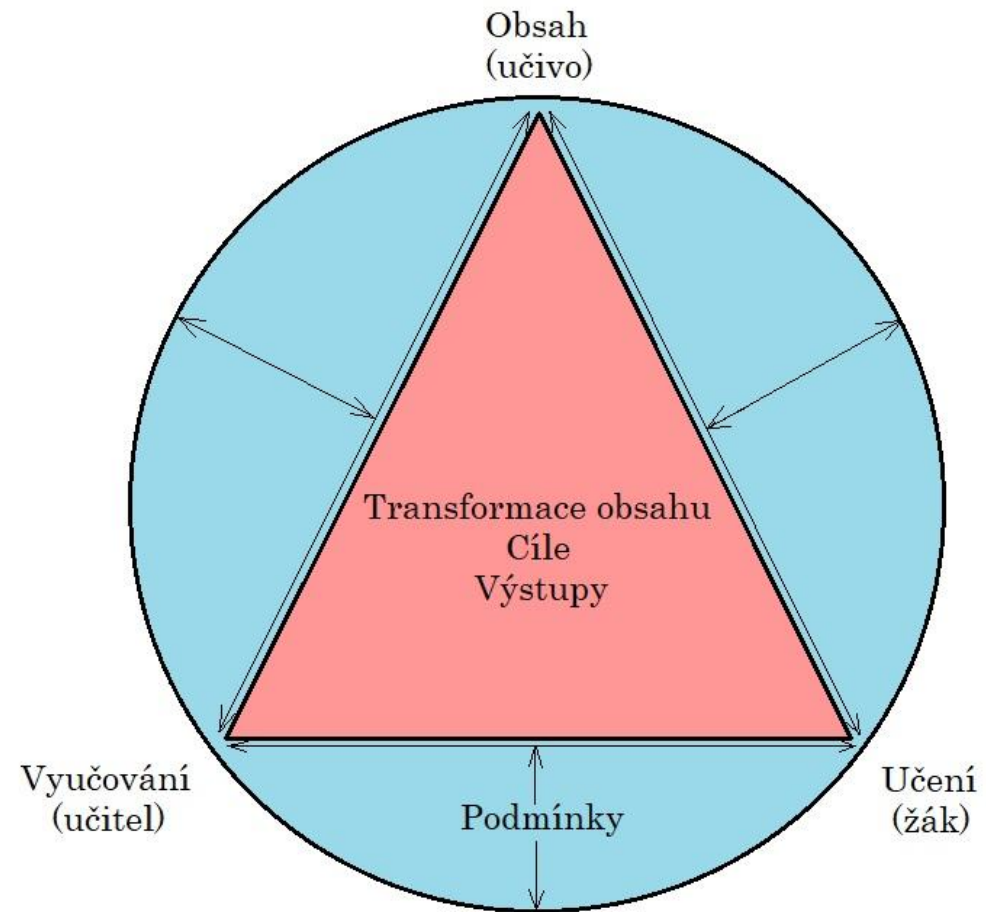
(Průcha, Walterová, Mareš, 2003)

Učení

- jeden z klíčových psychologických pojmů, pro který neexistuje jednotně přijímaná definice
- nejčastěji jej chápeme jako proces získávání zkušeností a utváření jedince v průběhu jeho života (*Průcha, Walterová, Mareš, 2003*)
- výsledky učení
 - dovednosti
 - vědomosti
 - návyky
 - postoje
 - rozvoj psychických vlastností
 - rozvoj kognitivních procesů
 - ...

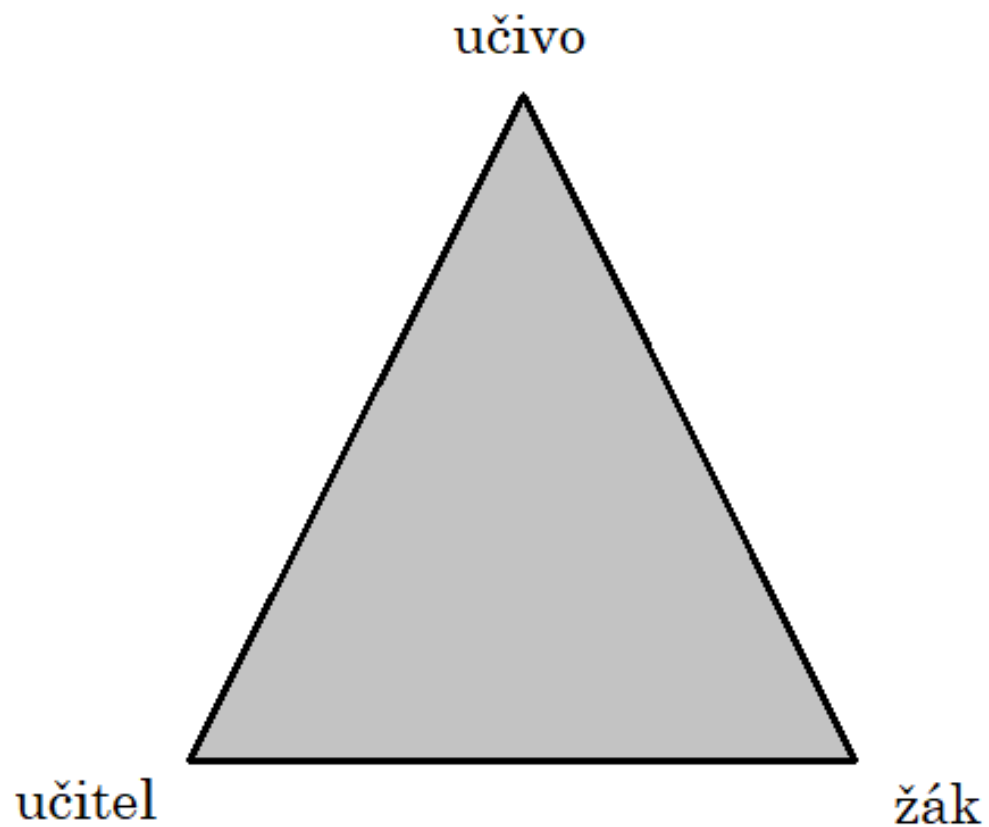
Vzdělávací proces

Vzdělávací proces je **interakcí mezi učitelem a žákem**, při které za daných **podmínek** dochází prostřednictvím učitelova **vyučování** a žákova **učení** zprostředkovávaného **obsahu (učiva)**, jak k vytváření nových **hodnot** ve vědomostech, dovednostech a postojích žáka, tak v kompetencích učitele.

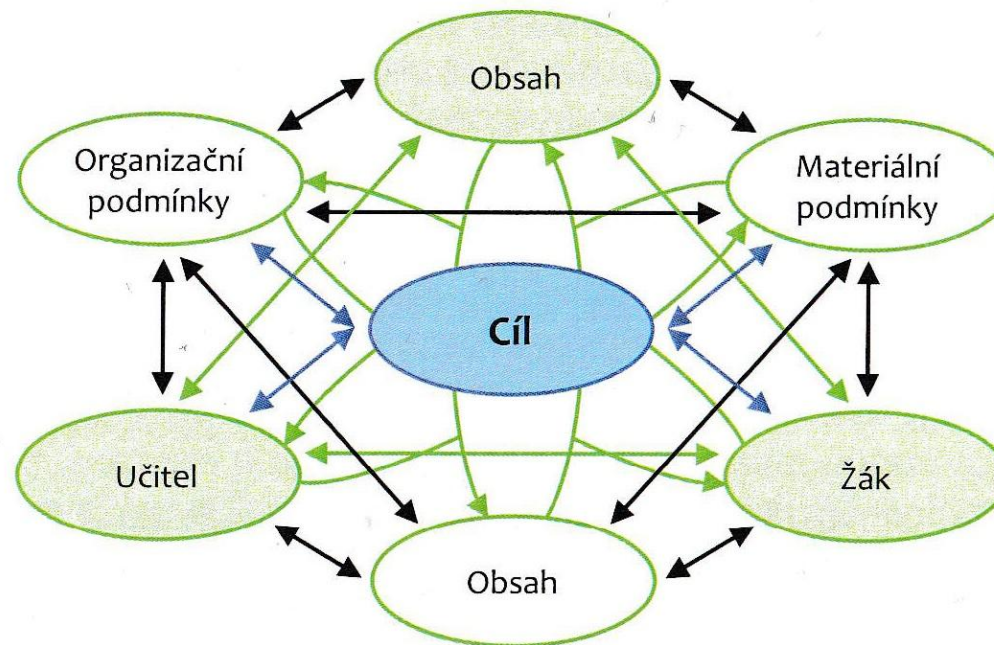
Interakce učitel – žák

Herbartův (didaktický) trojúhelník

(Skalková, 2007, s. 112)

Hendrichův model

(Hajerová Müllerová, Slavík, 2020, s. 36)

Interakce učitel – žák

Ze strany učitele:

- podoba otázek, pokynů, příkazů
- způsob vysvětlení, podání obsahu
- způsoby hodnocení a jejich vliv na učení žáků
- ...

Ze strany žáka:

- způsob a míra zapojení do činnosti v hodině
- kladení otázek učiteli
- spolupráce se spolužáky
- ...

Interakce učitel – žák

Podobu a průběh interakce ovlivňuje zejména:

- autorita učitele
- učitelovo pojetí výuky (způsob učitelova uvažování a jednání – co a jak chce dělat, co on sám považuje za důležité, co za okrajové, jaké preferuje způsoby řízení, jak se rozhoduje, co jej motivuje a co demotivuje, podle čeho hodnotí...)
- součástí pojetí výuky je i vyučovací a výchovný styl učitele
- klima školy, klima třídy

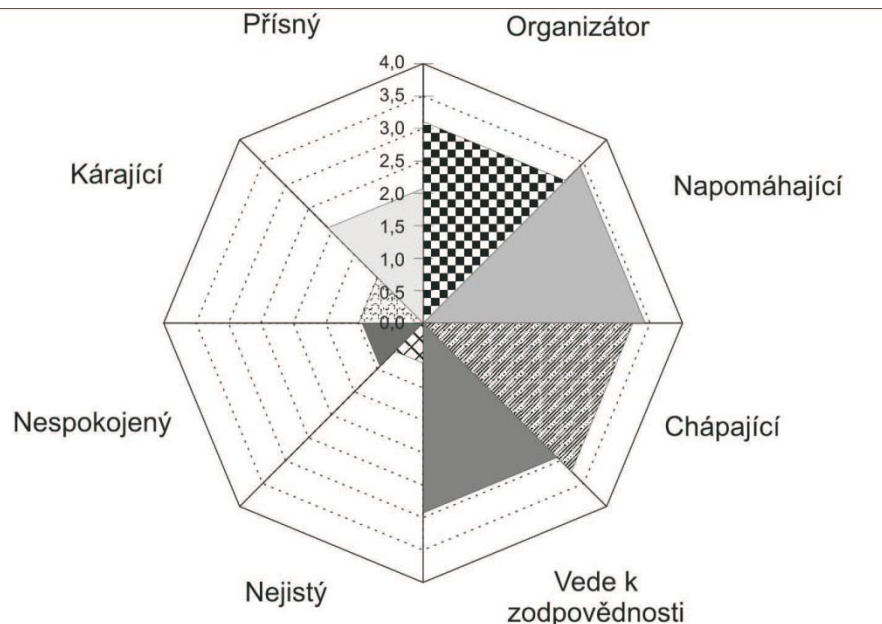
Interakce učitel – žák

V rámci interakce učení žáka ovlivňují:

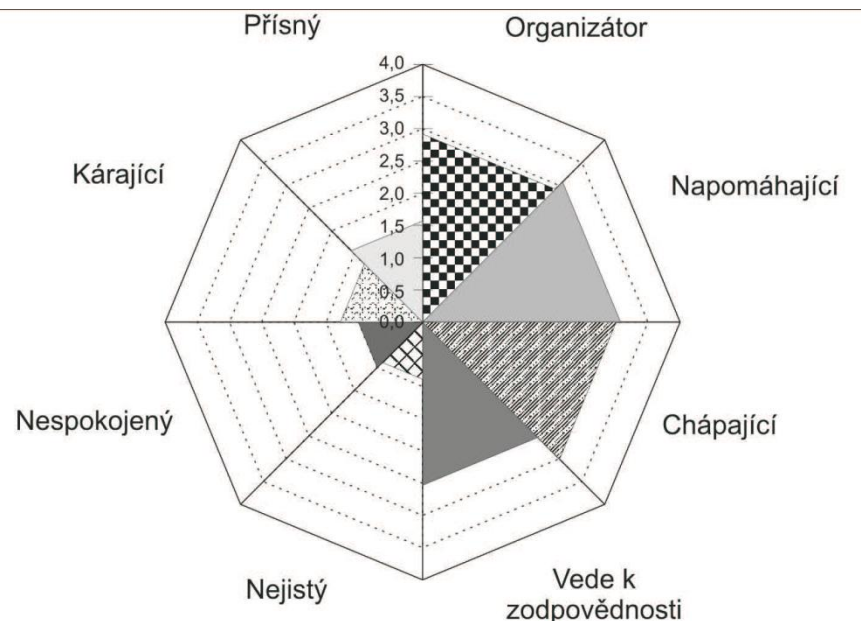
- učitelovy postoje k žákovi a ke třídě (pozitivní, negativní, neutrální, působí na ochotu žáka učit se)
- učitelova očekávání u jednotlivých žáků (sebesplňující předpověď, Pygmalion efekt, Golemův efekt)
- interakční styl učitele (vychází z určitých osobnostních zvláštností učitele a projevuje se ve většině pedagogických situacích)

Interakční styly učitelů TV

Dominantní typy interakčních stylů učitelů TV jejich pohledem a pohledem jejich žáků:

Typ 4 (učitelské sebeposuzování)

Typ 4 (žákovské posuzování učitelů)

(Janíková, 2011, s. 141)

Proces žákového učení ve škole

Proces učení	Příklady postupů, usnadňující žákovské učení ve škole
1. Žák získává informace.	učitelovo vysvětlování a demonstrování, diskuse, brainstorming, práce s textem, audiovizuální materiály, modely, reálné předměty, internet, systematická práce s žákovskými dotazy (diagnostika toho, co žáci znají, neznají, potřebují znát)...
2. Žák si vytváří vztahy mezi pojmy.	vše předchozí + textové, grafické či jiné znázornění vztahů mezi pojmy, diskuse žáků navzájem, diskuse žáka a učitele, při které žák musí používat svých osobních zkušeností a znalostí...
3. Žák elaboruje (zpracovává) učivo.	uvádění příkladů, individuální nebo skupinové řešení úloh, diskuse mezi žáky navzájem...
4. Žák si ověřuje konzistentnost, koherentnost a správnost informací.	kritické myšlení, diskuse a argumentace, nacvičování vhodných postupů...
5. Žák si uvědomuje, že získal novou znalost i jak k ní dospěl, chápe jak poznává, dospívá k metakognici.	učitelovo modelování procesu myšlení nahlas, analýza žákovských dotazů, která odhaluje, jak uvažují, žákovské předvádění jak postupuje, když zjišťuje, zda učivu rozumí, strukturovaná reflexe dialogu či způsobu řešení úloh...

(Průcha, 2009)

Znaky efektivního prostředí pro učení

- navozovat a rozvíjet konstruktivní, kumulativní a zacílené učení u všech žáků
- rozvíjet žákovskou autoregulaci učení (jak žák získává kompetentnost v určité oblasti, měla by vnější regulace ustupovat do pozadí a žák by měl za své učení přebírat více zodpovědnosti) → didaktické řídicí styly
- umožňovat, aby se žákovo učení v co největší míře odehrávalo v autentickém kontextu, který žákovi otevírá osobní smysl toho, čemu se učí (různorodé zdroje, různorodé učební materiály, spolupráce)
- být flexibilní, přizpůsobovat se potřebám žáků, poskytovat jim adresnou pomoc, která bere v úvahu stupeň jejich samostatnosti a autoregulace a také individuální rozdíly v jejich kognitivních, afektivních a motivačních charakteristikách
- zajistit, aby žák mohl integrovat jak metakognitivní znalosti a postupy, tak znalosti a postupy, které jsou pro určitý vyučovací předmět a typ učiva specifické

(Průcha, 2009)

Pojetí výuky

Transmisivní pojetí

- výuka jako přenos hotových poznatků od učitelů (těch, co vědí) k žákům (ti, co vědí méně)
- učení jako pasivní proces (přijímání informací)
- orientace na fakta a výsledky (rozvoj paměti)
- typická struktura výuky: opakování, motivace, nové učivo, procvičování, zhodnocení

Konstruktivistické pojetí

- výuka jako konstruování poznatků na základě porovnávání nových informací, získaných z různých zdrojů s původními představami (prekoncepty) žáka
- učení jako aktivní proces (vyhledávání informací)
- orientace na porozumění učivu a na práci s učivem (rozvoj tvořivosti a myšlení)
- typická struktura: aktivizace dosavadních znalostí, přestrukturování/budování struktur na základě nově zjištěných informací, procvičování a aplikace nových poznatků, reflexe

Modely výuky

- **model pedeutologický**
 - rozhodujícím (a nejvíce aktivním) činitelem je učitel, organizuje a zajišťuje všechny výukové aktivity
 - žák je považován za objekt cílevědomého, systematického a důsledného působení učitele, má pasivní postavení
- **model pedocentrický**
 - vznikl jako protiklad k modelu pedeutologickému, který kritizoval
 - do středu edukačního dění postavil žáka, jeho aktivity a zájmy
 - z učitele se stal poradce, pomocník a facilitátor
 - základem pro tzv. reformní školy
- **model interaktivní (komunikativní)**
 - do popředí staví vzájemnou spolupráci učitele a žáka
 - žák má být aktivní, ale není ponechán sám sobě, učitel usměrňuje žákovo chování, proces učení
- **model humanisticko-kreativní**
 - ideální kombinací všech předchozích
 - působí a ovlivňuje všechny stránky žákovy osobnosti

Použité zdroje

HAJEROVÁ MÜLLEROVÁ, Lenka a Jan SLAVÍK. Modelování kurikula. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, 2020. ISBN 978-80-261-0903-7.

JANÍKOVÁ, Marcela. *Interakce a komunikace učitelů tělesné výchovy*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-208-6.

PRŮCHA, Jan (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1821-7.